

ЦЕНА ДИМОВА САЊА НАШКОВА

**ОРАЛНО ЗДРАВЈЕ И
ПРЕВЕНТИВА НА ОРАЛНИ ЗАБОЛУВАЊА
- ПРАКТИКУМ**



Проф. д-р Цена Димова; Асс. д-р Сања Нашкова
ОРАЛНО ЗДРАВЈЕ И ПРЕВЕНТИВА НА ОРАЛНИ ЗАБОЛУВАЊА
- ПРАКТИКУМ

Автори:

Проф. д-р Цена ДИМОВА
Асс. д-р Сања НАШКОВА

НАСЛОВ НА ПУБЛИКАЦИЈАТА
ОРАЛНО ЗДРАВЈЕ И ПРЕВЕНТИВА
НА ОРАЛНИ ЗАБОЛУВАЊА
- ПРАКТИКУМ

Рецензенти:

Проф. д-р Ана миновска
Проф. д-р Мирјана Поповска

Лектор:

Марија Иванова

Уредник:

Проф. д-р Цена Димова

Техничко уредување:

Горан Велков

Издавач:

Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип

Објавено во е-библиотека:

<https://e-lib.ugd.edu.mk>

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

616.31-084(035)

ДИМОВА, Цена

Орално здравје и превентива на орални заболувања [Електронски извор] : практикум /
Цена Димова, Сања Нашкова. - Текст во PDF формат, содржи 68 стр., илустр.. - Штип :
Универзитет "Гоце Делчев", Факултет за медицински науки, 2016

Начин на пристап (URL): <http://js.ugd.edu.mk/>. - Наслов преземен од екранот. - Опис на
изворот на ден 27.09.2016. - Библиографија: стр. 67-68

ISBN 978-608-244-334-8

1. Нашкова, Сања [автор]

а) Орална хигиена - Практикуми б) Орални болести - Превенција - Практикуми

COBISS.MK-ID 101733898

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП

ФАКУЛТЕТ ЗА МЕДИЦИНСКИ НАУКИ



Проф. д-р Цена ДИМОВА; Асс. Д-р Сања НАШКОВА

**ОРАЛНО ЗДРАВЈЕ И
ПРЕВЕНТИВА НА ОРАЛНИ ЗАБОЛУВАЊА
- ПРАКТИКУМ**

Штип, 2016

СОДРЖИНА:

1.	Прием на пациент, преглед и идентификација на факторите на ризик за нарушување на оралното здравје;	8
2.	Нотирање на состојбата на оралната хигиена;	12
3.	Мотивација за одржување на оралната хигиена;	17
4.	Обука на пациентот за одржување на оралната хигиена;	20
5.	Орално здравје и орална хигиена;	25
6.	Видови техники за орална хигиена;	29
7.	Видови средства за орална хигиена;	33
8.	Исхрана и орално здравје;	38
9.	Забен кариес, дентален плак, забен камен;	44
10.	Гингивити – класификација, гравидарен гингивитис;	48
11.	Видови стоматолошки интервенции;	52
12.	Отстранување на меки и тврди наслаги, пигментација на заби;	55
13.	Стоматолошки картон, ортодонтски картон, медицинска документација;	59

Предговор

Практикумот „ОРАЛНО ЗДРАВЈЕ И ПРЕВЕНТИВА НА ОРАЛНИ ЗАБОЛУВАЊА - ПРАКТИКУМ” е наменет за студентите на Дентална медицина и за Стручните студии за забен техничар- протетичар. Конципиран е во дванаесет тематски вежби.

Во првата вежба: **Прием на пациент, преглед и идентификација на факторите на ризик за нарушување на оралното здравје** се опишува првиот прием на пациентот, како се зема анамнеза или распит на пациентот, а потоа како се пристапува кон прегледот на пациентот и утврдување на можностите за нарушување на оралното здравје.

Во следните пет вежби: **Нотирање на состојбата на оралната хигиена, Мотивација за одржување на оралната хигиена и Обука на пациентот за одржување на оралната хигиена, Орално здравје и орална хигиена, Видови техники за орална хигиена и Видовисредства за орална хигиена**, на постепен и детален начин се обработуваат тематски делови на задолжителната и секојдневна орална хигиена.

Во шестата вежба: **Исхрана и орално здравје** се зборува за влијанието и значајноста на исхраната врз општото и особено врз оралното здравје.

Во седмата вежба: **Забен кариес, дентален плак, забен камен** се опишуваат превентивните аспекти кои овозможуваат спречување на создавање забни наслаги во мека и тврда форма (дентален плак и забен камен) како и превентивните мерки за спречување на појава на кариес.

Во осмата вежба: **Гингивити –класификација, гравидарен гингивитис** накусо е опфатена поделбата на воспаленијата на гингивите со посебен осврт на воспаление на гингивата кај бремена жени.

Во деветтата вежба се зборува за **Видови стоматолошки интервенции**, распределени по стоматолошките научни области.

Во десеттата вежба: **Отстранување на меки и тврди наслаги, пигментација на заби** се обработуваат рачните и машинските методи на отстранување на забните наслаги.

Во единаесеттата вежба: **Едукативни програми за орално здравје**, студентите ќе се запознаат со деловите на едукативните програми.

Во последната вежба: **Стоматолошки картон, ортодонтски картон и медицинска документација**, се обработуваат содржините коишто треба да ги има еден здравствен стоматолошки картон во физичка форма и електронска форма, со посебен осврт кон ортодонтскиот картон, но и со важноста на подготовката и уредното водење на медицинската и стоматолошка документација.

Авторите

ВЕЖБА БР.1

ПРИЕМ НА ПАЦИЕНТ, ПРЕГЛЕД И ИДЕНТИФИКАЦИЈА НА ФАКТОРИТЕ НА РИЗИК ЗА НАРУШУВАЊЕ НА ОРАЛНОТО ЗДРАВЈЕ

При првата посета на пациентот треба да се соберат податоци од субјектот, коишто претставуваат причина за неговото доаѓање во ординацијата.

1.1. АНАМНЕЗА

Анамнезата е важна за успешно комплетирање на денталната и медицинската историја, остварена преку комуникација помеѓу пациентот и терапевтот. Земањето на анамнеза може да се направи со помош на прашалник или интервју со пациентот или нивна комбинација.

Анамнезата на пациентот е составена од лични податоци, социјална анамнеза, главни тегоби, историја на сегашната болест, медицинска историја, фамилијарна историја и дентална историја.

1.2. Лични податоци

Анамнезата започнува со поставување на прашања во врска со идентитетот на пациентот. Се поставуваат прашања за името, возраста, адресата, занимањето и телефонскиот број на пациентот.

1.3. Социјална анамнеза

Социјалната анамнеза се однесува на професијата на пациентот, начинот на живот, брачната состојба, диета и употреба на алкохол и цигари. Начинот на живот на пациентот, вклучувајќи ја фамилијарната и социјалната структура, неговите ставови и однесување се дел од социјалната анамнеза.

1.4. Главни тегоби

Нареден чекор во земањето на анамнеза е да се праша пациентот која е неговата/нејзината главна тегоба. Отривањето на главните тегоби помага во идентификација на тековната болест.

1.5. Историја на сегашната болест

Во овој дел од анамнезата терапевтот се информира за почетокот на главните тегоби. Терапевтот треба да праша колку долго е присутен проблемот на пациентот, дали имал претходни третмани и дали овој проблем се појавувал и порано.

1.6. Медицинска анамнеза

Статусот на општото здравје на пациентот во моментот и во минатото, т.н. медицинска анамнеза, треба да биде следната област во испрашувањето. За оваа цел може да послужат прашалник, интервју или комбинација од нив. Пишаниот прашалник овозможува база за третманот, додека интервјуто дава две можности: личен контакт со пациентот и информации коишто се подробни објаснувања на состојбата. Важно е да се сослуша пациентот и да се има вистински интерес за тоа што е кажано со цел да се добие вистинска, јасна и прецизна слика за медицинската историја (анамнеза) на пациентот. Интервјуто треба да заврши со конкретни прашања и со дискусија на детали од анамнезата. Пре да заврши интервјуто, терапевтот треба уште еднаш да го погледне формуларот за да се осигура дека сите регистрирани податоци се комплетни да не случајно нешто е пропуштено. Има многу и различни стандардни формулари за медицинска анамнеза. Тие варираат по должина, содржина, формат, зависно од барањата на условите за кои се дизајнирани. Медицинската анамнеза вклучува датум на последниот преглед на пациентот, преглед на органските системи за да откријат какви било медицински состојби кои пациентот може да ги има. Се утврдува листата на лекаства и дали пациентот е евентуално под некоја терапија. Голем број од стоматолошките пациенти имаат општи заболувања коишто можат да влијаат врз клиничките терапевтски одлуки.

1.7. Фамилијарна анамнеза

Фамилијарната анамнеза се состои од сегашни или минати медицински болести на членовите на фамилијата на пациентот. Може да помогне во идентификација на болестите во фамилијата кои се ризични фактори за забни болести, како што се дијабетесот и исхемијата на срцето.

1.8. Забна анамнеза

Забната анамнеза вклучува минати и сегашни забни третмани, минати проблеми со забите, орални навики, нутрициски профил и орален хигиенски статус. Овие информации се собираат по пат на пишан формулар или интервју со пациентот. Минатата забна анамнеза често овозможува преглед на претходните искуства од стоматолошките третмани, пријатни или непријатни, во сите области на стоматологијата, вклучувајќи ги оралната хирургија, пародонтологијата, реставративната стоматологија со ендодонција и ортодонција. За време на интервјуто, терапевтот може да сугерира начини на кои пациентот може да го промени својот диететски режим за да промовира подобро денално здравје. Пациентот се прашува и за специфичните орално-хигиенски режими вклучувајќи ги и средствата за орална хигиена. Се прашува и каква четка за заби користи (мека, средна или цврста), забен конец и средства за плакнење на устата.

ФОРМУЛАР ЗА ЗАБНА АНАМНЕЗА:

- 1) Датум на последен стоматолошки преглед
- 2) Причина за посетата
- 3) Датум на последна РТГ снимка
- 4) Дали имате болка во устата?
- 5) Дали имате тешкотии при џвакање на храна?
- 6) Дали Ви се втиснува храна помеѓу забите?
- 7) Дали некогаш сте имале сериозни проблеми поврзани со каков било стоматолошки третман (болка, лошо искуство)?
- 8) Дали Ви крварат непцата (гингивата) кога ги четкате забите?
- 9) Колку често си ги четкате забите?
- 10) Какви други средства употребувате (забен конец, чистачи за мостови, гумички)?
- 11) Дали живеете во област со флуорирана вода?
- 12) Дали користите некои од следниве средства дома:
 - Флуорирана паста за заби Да Не
 - Флуорирана течност за плакнење/гел
 - Други антимикробни средстваОпишете
- 13) Дали некогаш сте имале нешто од следниве интервенции:
 - 1) Пародонтален третман или операција
 - 2) Ортодонтски третман
 - 3) Екстракција
 - 4) Ендодонтски третман
ако да, кога.....
 - 5) Дентални имплантати
ако да, кога.....
- 14) Дали некогаш сте имале било каков тип на реакција на
 - 1) Локална анестезија Да Не
 - 2) Латекс од ракавици
ако да, кога.....

- 15) Како се чувствувате во врска со Вашите заби?
- 16) Дали имате навика на:
- Шкрипење со забите
 - Грицкање на образите или усните
 - Дишење на уста
 - Цицање палец
 - Грицкање нокти или други предмети
 - Пушење
- 17) Дали употребувате нешто од следниве работи:
- Цигари
 - Пури
 - Луле
 - Џвакање тутун
 - Вшмркување
- 18) Кои мерки за престанување на пушењето сте ги пробале ? Кога ?



Слика 1. Преглед кај стоматолог

КАРТОН ЗА УТВРДУВАЊЕ НА ОРАЛНОТО ЗДРАВЈЕ ПРЕМА WHO И ПРОЦЕНКА НА ПОТРЕБИТЕ (SO CRITN) 1983 E

(1) <input style="width: 40px; height: 15px;" type="text"/>	(5)	(6) <input style="width: 40px; height: 15px;" type="text"/>	(7)	Регистарски број	Број на испитувања (за повторен преглед)	
Број на студијата	Датум	20	— год.	(8) <input style="width: 40px; height: 15px;" type="text"/>	(11) <input style="width: 40px; height: 15px;" type="text"/>	
<p>ЛИЧНИ И ДЕМОГРАФСКИ ПОДАТОЦИ</p> <p>Пол M=1 Ж = 2 _____ (13) <input style="width: 20px; height: 15px;" type="checkbox"/></p> <p>Старост во години _____ (14) <input style="width: 20px; height: 15px;" type="text"/> (15) _____ презиме _____ име _____</p> <p>Етничка група _____ (16) <input style="width: 20px; height: 15px;" type="checkbox"/> Географско подрачје _____ (18) <input style="width: 20px; height: 15px;" type="text"/> (19)</p> <p>Занимање _____ (17) <input style="width: 20px; height: 15px;" type="checkbox"/> Испитувач _____ (20) <input style="width: 20px; height: 15px;" type="checkbox"/></p>						
<p>ДРУГИ ПРОМЕНИ (Потребно е да се специфицираат)</p> <p>_____ (22) <input style="width: 20px; height: 15px;" type="checkbox"/></p> <p>_____ (23) <input style="width: 20px; height: 15px;" type="checkbox"/></p>			<p>ЗАБНИ ПРОТЕЗИ</p> <p>носи _____ (28) <input style="width: 20px; height: 15px;" type="checkbox"/> Потреба (29) <input style="width: 20px; height: 15px;" type="checkbox"/></p> <p>0 = НЕ 1 = горе 2 = доле 3 = обете</p>			
<p>ФЛУРОЗА _____ (24) <input style="width: 20px; height: 15px;" type="checkbox"/></p> <p>Обележја: 0 = нормално 1 = проблематично 2 = многу слабо 3 = благо 4 = умерено 5 = видно</p>			<p>ЗАЕДНИЧКИ ПЕРИОДОНТАЛЕН ИНДЕКС И ПОТРЕБЕН ТРЕТМАН 17/16 11 26/27</p> <p>Обележја: _____ (42) <input style="width: 20px; height: 15px;" type="checkbox"/> _____ (44) <input style="width: 20px; height: 15px;" type="checkbox"/></p> <p>0 = здраво _____ (45) <input style="width: 20px; height: 15px;" type="checkbox"/> _____ (47) <input style="width: 20px; height: 15px;" type="checkbox"/></p> <p>1 = крварење 2 = каменец 3 = патолошки џеп 4-5 мм 4 = патолошки џеп 6 мм</p> <p>Неискористениот квадрат да се прецрта со дијагонална линија <input style="width: 20px; height: 15px;" type="checkbox"/></p> <p>Треба да бидат присутни најмалку два заба во квадрантот кај кои не е индицирана екстракција <input style="width: 20px; height: 15px;" type="checkbox"/></p> <p>Кард бр. (80) <input style="width: 20px; height: 15px;" type="checkbox"/></p>			
<p>БОЛЕСТИ НА ОРАЛНАТА ЛИГАВИЦА _____ (25) <input style="width: 20px; height: 15px;" type="checkbox"/></p> <p>Друго _____ дијагноза _____ (26) <input style="width: 20px; height: 15px;" type="checkbox"/></p> <p>ДЕНТОФАЦИЈАЛНИ АНОМАЛИИ _____ (27) <input style="width: 20px; height: 15px;" type="checkbox"/></p> <p>неопходна терапија 0 = Нема 1 = присутна 2 = (потребен третман)</p>						
<p>СТАТУС НА ЗАБНИОТ КАРИЕС И ПОТРЕБЕН ТРЕТМАН</p>						
<p>55 54 53 52 51 61 62 63 64 65</p>						
<p>18 17 16 15 14 13 12 11 21 22 23 24 25 26 27 28</p>						
кариес	(13)	<input style="width: 20px; height: 15px;" type="checkbox"/>	<input style="width: 20px; height: 15px;" type="checkbox"/>	<input style="width: 20px; height: 15px;" type="checkbox"/>	(28)	кариес
третман	(29)	<input style="width: 20px; height: 15px;" type="checkbox"/>	<input style="width: 20px; height: 15px;" type="checkbox"/>	<input style="width: 20px; height: 15px;" type="checkbox"/>	(44)	третман
		Д			Л	
		(десно)			(лево)	
<p>85 84 83 82 81 71 72 73 74 75</p>						
<p>48 47 46 45 44 43 42 41 31 32 33 34 35 36 37 38</p>						
кариес	(45)	<input style="width: 20px; height: 15px;" type="checkbox"/>	<input style="width: 20px; height: 15px;" type="checkbox"/>	<input style="width: 20px; height: 15px;" type="checkbox"/>	(60)	кариес
третман	(61)	<input style="width: 20px; height: 15px;" type="checkbox"/>	<input style="width: 20px; height: 15px;" type="checkbox"/>	<input style="width: 20px; height: 15px;" type="checkbox"/>	(76)	третман
<p>ДИЈАГНОЗА</p> <p>ЗДРАВ А</p> <p>КАРИЕС В</p> <p>ЗДРАВ ПЛОМБИРАН ЗАБ С</p> <p>ПЛОМБА СО ПРИМАРЕН КАРИЕС D</p> <p>СЕКУНДАРНИ КАРИЕС E</p> <p>ИЗВАДЕН МЛЕЧЕН ЗАБ ПОРАДИ КАРИЕС ДО ГОДИНА M</p> <p>ТРАЕН ЗАБ ИЗВАДЕН ПОРАДИ КАРИЕС (до 30 г.) -</p> <p>ТРАЕН ЗАБ ИЗВАДЕН ПОРАДИ ДРУГИ ПРИЧИНИ (до 30 г.) -</p> <p>ТРАЕН ЗАБ ИЗВАДЕН ПОРАДИ БИЛО ШТО (над 30 г. на животот) -</p> <p>НЕИЗНИКНАТ ЗАБ -</p> <p>ИСКЛУЧЕН (НЕВБРОЕН) ЗАБ X</p> <p>ИЗВАДЕН ЗАБ НАДОМЕСТЕН СО МОСТ Y</p> <p>ЗАБ СО КОРОНКА Z</p>						
<p>МЛЕЧНИ А В С D E M - - - - X Y Z</p>						
<p>ТРАЈНИ 0 1 2 3 4 - 5 6 7 8 9</p>						
<p>ЛЕКУВАЊЕ НЕ Е ПОТРЕБНО ПЛОМБА 1. ПОВРВНИНА 2. ПОВРВНИНИ 3. ПОВРВНИНИ ПОВЕКЕ ОД ТРИ ПОВРВНИНИ ИЛИ КОРОКА ВАДЕЊЕ ЗАБ ПОРАДИ КАРИЕС ПОРОДОНТАЛНИ БОЛЕСТИ ПРОТЕЗИ ДРУГИ ПРИЧИНИ ОСТАНАТО (СПЕЦИФИЦИРАНО) ПОТРЕБЕН ЧЛЕН ВО МОСТ КАРД. БР. (80)</p>						
<p>0 1 2 3 4 5 6 7 8 9</p>						
<p>4</p>						

ФОРМУЛАР НА СЗО ЗА ПРОЦЕНКА НА ОРАЛНОТО ЗДРАВЈЕ (1986)
(Модифициран со Програмата за орално здравје на СЗО, Женева 2003)

Држава	Година	Месец	Ден	Идентификационен број	Оригинал/ дупликат	Испитувач
(1) <input type="text"/>	(4) <input type="text"/>	(5) <input type="text"/>	(6) <input type="text"/>	(7) <input type="text"/>	(8) <input type="text"/>	(11) <input type="text"/>

ОПШТИ ПОДАТОЦИ		Име и презиме: _____		ДРУГИ ПОДАТОЦИ	
Возраст	(13) <input type="text"/>	(14) Географско подрачје	(18) <input type="text"/>	(19) _____	(21) <input type="text"/>
Пол (М=1, Ж=2)	<input type="text"/>	Тип на подрачје:	(22) <input type="text"/>		
Етничка група	<input type="text"/>	1 = градско	(20) <input type="text"/>		
	(16)	2 = приградско			
		3 = рурално			
Професија	<input type="text"/>		(23) <input type="text"/>		
	(17)				

ПОТРЕБА ЗА ИТНА ЗАШТИТА

Зостојба опасна по живот (24)

Фрактура на вилица (25)

Болка или инфекција (26)

Потреба за третман (27)

ФЛУОРОЗА

(28)

0 = нормално (нема)
1 = сомнителна
2 = многу блага
3 = блага
4 = умерена
5 = силна
8 = исклучително силна
9 = незбележан податок

0 = нема потреба
1 = има потреба

ДЕНТАЛЕН СТАТУС

		55	54	53	52	51	61	62	63	64	65					
	18	17	16	15	14	13	12	11	21	22	23	24	25	26	27	28
Окл					X	X	X	X	X	X						
Мез																
Бук																
Дис																
Ора																

		85	84	83	82	81	71	72	73	74	75					
	48	47	46	45	44	43	42	41	31	32	33	34	35	36	37	38
Окл					X	X	X	X	X	X						
Мез																
Бук																
Дис																
Ора																

Трајни заби	Млечни заби
0 = здрава површина	A
1 = заб со кариес	B
2 = заб со кариес и пломба	C
3 = заб со пломба без кариес	D
4 = естрахиран заб поради кариес	E
5 = заб кој недостасува од друга причина	-
6 = залезани фисури	F
7 = протетска изработка	G
8 = неизникнат заб	-
9 = необележан заб	-
T = траума	T

Користена литература:

1. Murray J.(1995) Prevention of oral diseases Ohford University Press Ohford;
2. McDaniel t.F, Miller D, Jones R, Davis M.(1995).Assesing patient willingness to health history information. J. Am. Dent. Assoc;
3. Peacock M.E. Carson R.E.(1995) Frequency of self-reported medical conditions in periodontal patients. J. Periodontol;
4. Jolly D.E. (1994). Evaluation of the medical history. Dent. Clin. North Am. 38;
5. Neff B.(1997). Oral health and systemic disease. Acess. 11;
6. Hallmon W, Rossmann J.(1999). The role of drugs in the pathogenesis of gingival overgrowth. periodontology 2000;
7. Silnes J., Ioe II ,(1963). periodontal disease in pregnancy. Acta Odontol. Scand. 21;
8. Dongary A, McDonnell h, Langlais R.(1993). drug-induced gingival overgrowth. periodontology 2000, 21;
9. Moore L.V. et al. (1987) .Bacteriology of gingivitis. j. Dent. res. 66;
10. Daly, C., G. Seymour, and J. Kieser.(1980). Bacterial endotoxin, A role in chronic inflammatory periodontal disease? J. Oral Pathol;
11. Ciancio, S.G.(1990) . Powerwd oral irrigation and control of gingivitis. Biol. Ther. Dent;
12. Darby, M., and m. Walsh.(1994) .Dental hygiene theory and practice. 37. Philadelphia: W.B. Saunders;
13. Addy M., and R. Koltai.(1994). Control of supragingival calculus .Scaling and polishing ana anticalculus toothpastes: An opinion. J. Chin. Periodontol. 21;
14. Kirstila, V., M. Lenander-Lumikari, E. Soderling, J. Tenovu (1996). Effects of oral hygiene products containing lactoperoxidase, lysozyme and lactoferrin on the composition of whole saliva and on subjective oral symptoms in patients with xerostomia. Acta. Odontol. Scand. 54;
15. Marshall, M., V., L.P.O. Cancro, and S.F. Fischman.(1995). Hydrogen peroxide: A review of its use in dentistry. J. Periodontol. 66;
16. Орална хигиена, (2004) Ана Ставревска-Миновска, Маја Пандилова, Киро Ивановски, Скопје;
17. Keyes PH.(1962) Recent advances in dental caries research. bacteriology. Int Dent J ;
18. Bowen WH. Role of carbohydrates in dental caries. In: Wei SHY ,ed. Proceedings of the National Symposium on Dental Nutrition;
19. Ashley DJ, Jutai D K G, Hawkins RJ.(2004) An update of mechanical oral hygiene practices: Evidence-based recommendations for disease prevention. J Can Dent Assoc ;
20. Honkala E, Nyssonen V, Knuttila M, et al.(2003) Effectiveness of childrens's habitual tooth brushing. J Clin Periodontol.;
21. Pine C M, Curnow MC, McGoldrick P. et al.(2000) An intervention programme to establish regular tooth brushing: Motivating children – ways od promoting good habits. Int Dent J ;

22. World Health Organization. WHO(2003) Oral health promotion through schools. Geneva ;
23. New way to motivate your patient, International Dental journal. 2000; New way to motivate your patient
24. Petersen PE, Kwan S. (2004) Evaluation of community-based oral health promotion and oral disease prevention _WHO recommendations for improved evidence in public health practice. community Dental Health ;
25. Petersen P E. Society and oral health. In: Pine CM(ed), Community Oral Health;
26. Murray J J, Pitts N J. Trends in oral health. In: Pine C M(ed), Community Oral Health;
27. Silverstone LM. (1984) Significance of remineralization in caries prevention. J canad Dent Assoc.;
28. Newman HN. (1979) The apical border of plaque on children's teeth. I. Morphology, structure and cell content. J Periodontal.
29. Keyes PH. (1960) The infectious and transmissible nature of experimental dental caries – findings and implications. Arch Oral Biol.;
30. Silverstone LM. (1973) The structure of carious enamel, including the early lesion. oral Sci Rev.;
31. Miller WD. (1980) The microorganisms of the Human Mouth, Philadelphia, SS white Dental Manufacturing company, reprinted Basel, Switzerland. Karger, 1973;
32. Hobdell M, Petersen PE, Clarkson J et al. (2003) Global goals for oral health 2020. Int Dent J. ;
33. World Health Organization. Oral health Promotion through Schools. WHO(2003) Information Series on school Health.;
34. Превентивна стоматологија, (2006) Миле Царчев, Скопје;
35. Орално здравје, (2008) Киро Ивановски, Маја Пандилова, Скопје;
36. Primary Preventive Dentistry - 6th Ed. (2004) Norman O. Harris, DDS, MSD, FACD Professor (Retired), Department of Community Dentistry University of Texas Health Science Center at San Antonio San Antonio, Texas , Franklin Garcia-Godoy, DDS, MS, FICD Editor, American Journal of Dentistry, Professor and Associate Dean for Research, Director, Clinical Research Center, Director, Bioscience Research Center, College of Dental Medicine Nova Southeastern University Fort Lauderdale, Florida
37. Prevention of oral disease, Fourth edition, (2003) John J. Murray, June H. Nunn, James G. Steele, Oxford University press.